

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ГЕОГРАФІЯ І ТЕКСТ: ЛІТЕРАТУРНИЙ ВИМІР

Колективна монографія

За редакцією Т. Черкашиної

Харків – 2022

УДК 82–94.09

Г35

Рецензенти:

Світлана КОВПІК – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української та світової літератур Криворізького державного педагогічного університету;

Анатолій НОВИКОВ – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, літератури та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

Наталія ОНІЩЕНКО – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри німецької філології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 7 від 11.04.2022)*

Г35 Географія і текст: літературний вимір: колективна монографія / за редакцією Т. Черкашиної. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. – 212 с.

ISBN 978-966-285-742-9

У монографії висвітлено особливості репрезентації географічних просторів в українській і зарубіжній художній літературі. Звернено увагу на літературне представлення образів різних континентів, країн, міст і місцевостей; просторові характеристики літературних творів; художнє відтворення знакових топосів і локусів; специфіку літературного змалювання урбанізованих і сільських пейзажів; можливості вивчення літературної географії на заняттях з іноземної мови.

Пропонується літературознавцям, мовознавцям, усім гуманітаріям, хто цікавиться проблемами геокритики та геопоетики.

УДК 82–94.09

ISBN 978-966-285-742-9

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2022

© Колектив авторів, 2022

© Пруднік Н. Є., макет обкладинки, 2022

Ministry of Education and Science of Ukraine
V. N. Karazin Kharkiv National University

GEOGRAPHY AND TEXT: A LITERARY DIMENSION

Collective monograph

Edited by Tetiana CHERKASHYNA

Kharkiv – 2022

UDC 82–94.09
G35

Reviewers:

Svitlana KOVPIK – Doctor of science in Philology, Professor, Professor of the Department of Ukrainian and World Literature, Kryvyi Rih State Pedagogical University;

Anatolii NOVYKOV – Doctor of science in Philology, Professor, Head of the Department of Ukrainian Language, Literature and Teaching Methods, Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University;

Nataliia ONISHCHENKO – PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of German Philology and Translation, V. N. Karazin Kharkiv National University.

*Approved for publication by the decision of the Academic Council of
V. N. Karazin Kharkiv National University
(protocol № 7 of April 11, 2022)*

G35 Geography and Text: a Literary Dimension: collective monograph / edited by Tetiana CHERKASHYNA. – Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2022. – 212 p.

ISBN 978-966-285-742-9

The monograph presents the features of the representation of geographical spaces in Ukrainian and foreign fiction. The authors of the monograph study literary geography of fiction and non-fiction works of art on the material of works of art by Ukrainian and foreign authors; they analyze geospatial features of literary texts; they explore topos as a center of meanings, signs, symbols, myths; they study the landscape in the structure of literary works; they actualize the issue of consideration of literary geography in classes in a foreign language.

The monograph will be useful for literary critics, students, everyone who is interested in Geocritics and Geopoethics.

UDC 82–94.09

ISBN 978-966-285-742-9

© V. N. Karazin Kharkiv National University, 2022

© The authors of the monograph, 2022

© Prudnik N. E., design of cover, 2022

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	9
РОЗДІЛ 1. ЛІТЕРАТУРНА ГЕОГРАФІЯ ФІКЦІЙНИХ І НЕФІКЦІЙНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ	11
«Райський сад» або «Фатальна країна»? Образ Африки в пригодницьких романах Жуля Верна і Генрі Райдера Хаггарда <i>Софія ФІЛОНЕНКО</i>	11
Літературна географія ілюстрованих дитячих книг (на матеріалі українських творів та перекладів ХХ–ХХІ століття) <i>Марина ВАРДАНЯН</i>	17
Японський автогеобіографічний текст у романістиці Амелі Нотомб <i>Тетяна ЧЕРКАШИНА</i>	40
РОЗДІЛ 2. ГЕОПРОСТІР ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ	58
«Las tres mitades» espaciales del desarrollo literario peruano en el siglo XX desde la óptica indigenista <i>Ígor ÓRZHITSKIY</i>	58
Місця пам'яті у творах Залці Ландман і Галини Пагутяк <i>Ірина ШИЛЬНІКОВА</i>	70
Геопростір роману-панорами «Букова земля» Марії Матіос <i>Марина ПІТОЛЬКО</i>	80
РОЗДІЛ 3. ТОПОС ЯК ОСЕРЕДДЯ СМИСЛІВ, ЗНАКІВ, СИМВОЛІВ, МІФІВ	98
Maidan in Modern Ukrainian Drama: Idea, Topos, Metaphor, Myth, Concept of Transformation <i>Olena BONDAREVA</i>	98
Topos e logos in <i>Medea</i> di Ljudmila Ulickaja <i>Gloria POLITI</i>	131
Dialettica e palingenesi dello spazio nei <i>Kolymskie rasskazy</i> di Varlam T. Šalamov <i>Claudio SCHIRÒ</i>	143

РОЗДІЛ 4. ПЕЙЗАЖ У СТРУКТУРІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ.....	159
La campagna pugliese nei racconti di Fulvia Miani Perotti	
<i>Patrizia GUIDA</i>	159
Gianni Rodari: La bontà nel paesaggio	
<i>Simona MERCANTINI</i>	168
Міський пейзаж: Ретроспектива зображення і перспектива бачення (Елена Ферранте, Фолькер Кучер)	
<i>Ольга ХАРЛАН</i>	181
L'insegnamento della geografia nel programma dell'italiano L2	
<i>Viera RASSU NAGY</i>	190
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ МОНОГРАФІЇ	207

CONTENT

INTRODUCTION	9
CHAPTER 1 LITERARY GEOGRAPHY OF FICTION AND NON-FICTION WORKS OF ART	11
"Garden of Eden" or "Fatal Country"? The Image of Africa in the Novels of Jules Verne and Henry Rider Haggard <i>Sofiya FILONENKO</i>	11
Literary Geography of Illustrated Children's Books (on the Material of Ukrainian Works and Translations of the XX–XXI Century) <i>Maryna VARDANIAN</i>	17
Japanese Autogeobiographical Text in the Novelist Amélie Notomb <i>Tetiana CHERKASHYNA</i>	40
CHAPTER 2 GEOSPACE OF LITERARY WORKS	58
"The Three-Halves": Geospace of Peruvian Literary in the Twentieth Century from an Indigenist Perspective <i>Íhor ÓRZHITSKIY</i>	58
Places of Remembrance in the Works of Zalky Landman and Halyna Pahutiak <i>Iryna SHYLNIKOVA</i>	70
Geospaces in Novel-Panorama "Beech Land" by Maria Matios <i>Maryna SHTOLKO</i>	80
CHAPTER 3 TOPOS AS A CENTER OF MEANINGS, SIGNS, SYMBOLS, MYTHS	98
Maidan in Modern Ukrainian Drama: Idea, Topos, Metaphor, Myth, Concept of Transformation <i>Olena BONDAREVA</i>	98
Topos and Logos in <i>Medea</i> by Ljudmila Ulickaja <i>Gloria POLITI</i>	131
Dialectics and Palingenesis of Space in Varlam T. Šalamov's <i>Kolymskie rassказы</i> <i>Claudio SCHIRÒ</i>	143

CHAPTER 4 LANDSCAPE IN THE STRUCTURE OF THE WORK OF ART	159
The Apulian Countryside in the Stories of Fulvia Miani Perotti <i>Patrizia GUIDA</i>	159
Gianni Rodari: Goodness in the Landscape <i>Simona MERCANTINI</i>	168
Cityscape: Image Retrospective and Vision Perspective (Elena Ferrante, Volker Kutscher) <i>Olha HARLAN</i>	181
L'insegnamento della geografia nel programma dell'italiano L2 <i>Viera RASSU NAGY</i>	190
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS OF THE MONOGRAPH	207

ВСТУПНЕ СЛОВО

Географічний простір є невід'ємним складником багатьох літературних творів – від тла, на фоні якого відбуваються події, до персоналізованого, міфологізованого, самодостатнього художнього образу. Він може бути зображеним позитивним чи негативним, докладно виписаним чи відверто лаконічним, але в більшості випадків незмінно психо-емоційним, бо саме через нього буде показано прагнення, думки, переживання героїв, відтворено їхній внутрішній, глибоко інтимізований світ.

Географічний простір стає предметом вивчення геокритики, геопоетики, екокритики. Науковці говорять про географічний простір як чинник поетики, аналізують літературну картографію творів, досліджують автогеобіографії письменників. Літературні тексти стають путівниками по географічних просторах, топосах і локусах континентів, країн, великих міст і невеличких місцевостей. Окремий ракурс досліджень сучасних науковців становить геопоетика національних ландшафтів, адже кожна місцевість є неповторною і самобутньою, і це знаходить своє відображення в укладі життя, віруваннях і характерах місцевих жителів.

Ця монографія є колективним проектом українських, італійських та словацьких науковців, учасників Міжнародної наукової конференції «Художні феномени в історії та сучасності (“Географічний простір і літературний текст”）」, що проходила 16-17 квітня 2021 року в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна (Харків, Україна).

Автори статей на матеріалі художніх творів українських і зарубіжних авторів подають власне бачення літературної географії фікційних і нефікційних художніх творів; аналізують геопросторові особливості літературних текстів; досліджують топоси як осереддя смислів, знаків, символів, міфів; вивчають пейзаж у структурі літературних творів; актуалізують питання розгляду літературної географії на заняттях з іноземної мови.

Монографія «Географія і текст: літературний вимір» стане в пригоді літературознавцям, студентам, усім, хто цікавиться геокритикою та геопоетикою.

INTRODUCTION

Geographical space is an integral component of many literary works. It can be some personalized, mythologized, self-sufficient artistic image or it can be the background, against which events take place. It can be depicted positive or negative, detailed or frankly concise, but in most cases geographical space represent psycho-emotional content, because it is through it that the aspirations, thoughts, experiences of heroes will be shown, their inner, deeply intimate world will be recreated.

Geographical space becomes the subject of study in Geocritics, Geopoetics, Ecocritics. Scholars talk about geographical space as a factor of poetics, analyze literary cartography of works, investigate writers' autogeobiography. Literary texts become guides to geographical spaces, topos and locuses of continents, countries, large cities and small areas. Modern studies in particular are interested in geopoetics of national landscapes, in order to save the specific traits of their land, since each area is unique and original, and this is reflected in the way of life, beliefs, and in the characters of local residents.

The present monograph is a collective project of Ukrainian, Italian and Slovak scientists, participants of the International Scientific Conference *Literary Phenomena in the History and in the Modern* ("Geographical space and literary text") held on April 16-17, 2021 at V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine).

The authors of the monograph present their own vision of literary geography of fiction and non-fiction works of art on the material of works of art by Ukrainian and foreign authors; they analyze geospatial features of literary texts; they explore topos as a center of meanings, signs, symbols, myths; they study the landscape in the structure of literary works; they actualize the issue of consideration of literary geography in classes in a foreign language.

The monograph "Geography and Text: a Literary Dimension" will be useful for literary critics, students, everyone who is interested in Geocritics and Geopoethics.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верн Ж. Пять недель на воздушном шаре. Москва: Нигма, 2015. 344 с.
2. Хаггард Г. Р. Копальні царя Соломона. Дочка Монтезуми. Харків: ВД «Школа», 2004. 448 с.
3. Ayyildiz, Nilay Erdem. British Childrens Adventure Novels in the Web of Colonialism. Cambridge Scholars Publishing, 2018. 175 p.
4. Etherington, Norman. Rider Haggard, Imperialism and the Layered Personality. *Victorian Studies*. 1978. № 22. Pp. 71–88.
5. Stiebel, Lindy. “The Thirst for the Wilderness Was on Me”: Africa-as-Wilderness in Rider Haggard’s African Romances. *Alternation*. № 14.2. 2007. Pp. 9–24.

ЛІТЕРАТУРНА ГЕОГРАФІЯ ІЛЮСТРОВАНИХ ДИТЯЧИХ КНИГ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ТВОРІВ ТА ПЕРЕКЛАДІВ ХХ–ХХІ СТОЛІТТЯ)

Марина ВАРДАНЯН

Українська література для дітей та підлітків має значну кількість ілюстрованих книг різної тематики. Особливе місце у цих книгах займає географія. Проте географічний простір тут особливий та тісно переплетений із пізнавальною, освітньою функціями дитячої літератури. У цьому контексті географічний простір пов’язаний із мовними, культурними та історичними сенсами, що несуть як тексти, так і малюнки в ілюстрованих книгах. Їх і має прочитати дитяча та юнацька аудиторія. Тож за мету цього дослідження ставимо – розкрити особливості відображення географічного простору в ілюстрованих книгах для дітей та підлітків. В основу беремо книги різних жанрів – від оповідань до навчально-популярних книг. Крім того, звертаємося до білінгвальних текстів (мовна пара українсько-англійська) та перекладів. Такі книги написані як українською діаспорою, так і сучасними українськими письменниками. Оскільки означений діапазон книг є надто широким, то на матеріалі найбільш презентативних, на мою думку, книг спробую класифікувати ілюстровані дитячі книги ХХ–ХХІ ст. за жанрово-тематичним принципом, про що йдеться в наступних підрозділах.

«Літературна географія» та «ілюстровані книги»: до методології питання

Методологічно тема мого дослідження пов'язана з двома категоріями: «літературна географія» та «ілюстрована книга». У першій – я спираюся на працю Michel Collot *Pour une géographie littéraire*, у якому дослідник розкриває три напрями «літературної географії» [3].

Географічний підхід – розглядає просторовий контекст літературного твору. Тут розглядаються мовні референти, і як це стосується зв'язків літератури з реальними місцями.

Геоκριтика аналізує уявлення про простір та їх значення в самій літературі, а також мовні конструкції та побудову уявних всесвітів та пейзажів.

Геопоетика зосереджує увагу на зв'язках між літературною творчістю та космосом, а також на тому, як форма літературних творів надихається самими просторами, які вони описують [цит. за: 8].

До аналізу ілюстрованих книг для дітей та підлітків, про які йдеться в цьому дослідженні, найбільш вдалим є застосування географічного підходу. В аналізованих тут книгах автори використовують топоніми, гідроніми, мапи тощо, навколо яких ведеться розповідь та подаються ілюстрації.

Наступна категорія – «ілюстрована книга» – це поняття, яке малодосліджене в українському літературознавстві. Натомість кількість українських ілюстрованих книг для дітей та підлітків уже потребує системного вивчення. Тому у своїй роботі я спираюся на англomовні дослідження, які всебічно аналізують це поняття, класифікують та визначають відмінності від інших жанрів.

Насамперед, в англomовному науковому дискурсі існує відмінність між поняттями «picturebook» (яке прописується одним словом) та «illustrated

book», чого немає в українському використанні. Класичним є визначення «picturebook» Maria Nikolajeva: «The unique character of picturebooks as an art form is based on the combination of two levels of communication, the visual and the verbal. Making use of semiotic terminology we can say that picturebooks communicate by means of two separate sets of signs, the iconic and the conventional» [6, с. 1]. Головною ознакою «picturebook» («книга-малюнок») є тісний взаємозв'язок візуального та вербального знаків, малюнка та слова. Як наголошує Maria Nikolajeva: «The apparent prerequisite is a close collaboration between author and illustrator, in which the author leaves gaps for the illustrator to fill with visual images» [6, с. 17]. Такі книги-малюнки вчать дітей розкодувати образи двох відмінних систем знаків, носіїв інформації – вербальних і візуальних. Іншими словами, у книгах-малюнках є два наратора, два голоси, що презентовані у візуальному та вербальному матеріалах, але говорять в унісон. У таких книгах малюнки або доповнюють текст, або виступають замість тексту, коли той мовчить (так звані wordless books). Книгу-малюнок часто описують як витвір візуальної культури.

Натомість до «illustrated book» зараховують будь-яку книгу, у якій містяться малюнки. Аналізуючи ці два поняття, Elizabeth Bird та Junko Yokota у розділі «Picturebooks and Illustrated Books» підкреслюють, що в їх розумінні «illustrated book» є поняття більш широкого значення, що охоплює також і категорію «picturebook» [2, с. 281]. На відміну від книжки-малюнка, обсяг якої зазвичай обмежується 32 сторінками, ілюстрована книга не обмежується певною довжиною. Зв'язок тексту з ілюстраціями в ілюстрованих книгах набагато менш симбіотичний ніж у книзі-малюнку. За Elizabeth Bird та Junko Yokota, відмінна риса книги-малюнка та ілюстрованої книги в тому, що «picturebook» містить слова та зображення, які доповнюють (а іноді навіть суперечать) одне одному, а в «illustrated book» зв'язок між текстом та ілюстраціями набагато менш визначений [2, с. 285]. Іншими словами, в ілюстрованих книгах текст може читатися без істотних змін, коли видаляється ілюстрація (скажімо, під час перекладу), і навпаки – для книги-малюнка. У цьому дослідженні я буду виходити з того, що «picturebook» входить до категорії «illustrated book» як частина до цілого.

Інший аспект, що привертає увагу дослідників, це класифікації «picturebook» та відмінності книги-малюнка від інших жанрів –

коміксів, мистецьких альбомів, фотографій, фільмів. Обсяги монографії не дають можливості зупинитися на детальному аналізі цих категорій. Це тема окремого дослідження. Проте, я коротко узагальнюю класифікацію ілюстрованих книг, що будуть розглядатися в наступним підрозділах.

Наразі в англomовному науковому дискурсі відсутня єдина класифікація ілюстрованих книг. Виходячи з українського літературного контексту, запропонована далі класифікація ілюстрованих книг (*Мал. 1*) базується на праці Elizabeth Bird та Junko Yokota [2, с. 285 – 289]. Ця класифікація доповнюється через дослідження жанрової природи власне «picturebook» та її різновидів, які презентуються в колективній монографії *The Routledge Companion to Picturebooks* (2018). Тож до ілюстрованих книг пропоную зараховувати:

- *книги-малюнки* (абетка, книга-історія, книга-рій або віммельбук, книга-руханка, постмодерна книга-малюнок, книга-кроссовер, мультилінгвальна книга, цифрова книга-ілюстрація),
- *інформаційні книги* (навчальні, науково-популярні, довідкові тощо),
- *віршовані книги*,
- *графічні романи*,
- *збірки оповідань, антології фольклору, колекції класичних творів*,
- *безсловесні книги*.

Ця класифікація не претендує на вичерпність, але відображає цілий комплекс жанрових різновидів ілюстрованих книг, та потребує ґрунтовного осмислення на матеріалі українських книг для дітей та підлітків. У цьому дослідженні я розгляну такі книги: абетка-розмальовка, віршоване оповідання книги-малюнка, ілюстровані оповідання, білінгвальні книги, постмодерна ілюстрована книга, інформаційна книга, ілюстрована книга-рій (віммельбук) – їх усіх поєднує географічний простір – від міських ландшафтів до світових подорожей. Проте, матеріал я подаватиму не за жанровими різновидами ілюстрованих книг, а за географічними маркерами: міський ландшафт, Чорнобиль, географічні топоси як мовні маркери, мапи, подорожі, що охоплює географічний підхід у літературній географії.

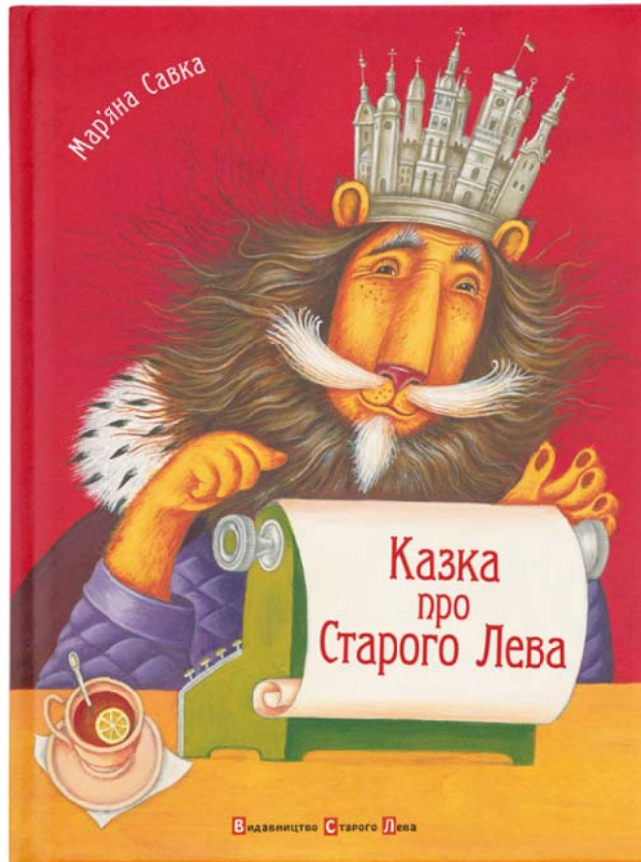

Мал. 1. Класифікація ілюстрованих книг

Міський ландшафт у віршованому оповіданні книги-малюнка

Яскравим прикладом книги-малюнка є віршоване оповідання Мар'яни Савки «Казка про Старого Лева» (2014) з ілюстраціями Володимира Штанка. Книга здобула титул «Книжка року 2011» та увійшла до престижного каталогу 250-ти найкращих дитячих книг *White Ravens 2012* («Білі ворони» 2012). У тексті через розповідь про Лева розкривається українське місто Львів. Знакові для міста місця – площа Ринок, Ратуша, Галицькій Ринок візуалізовані для читача через яскраві

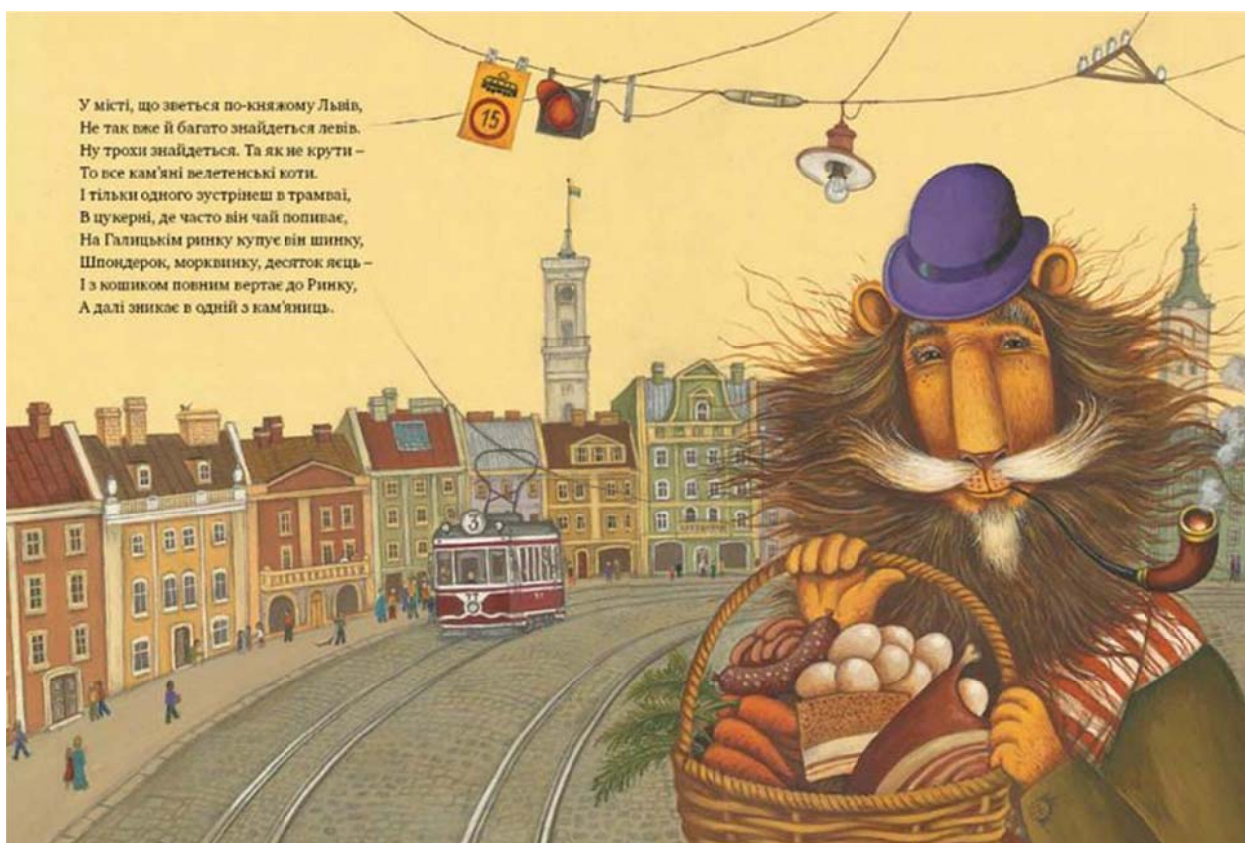
малюнки. Навіть корона у царя тварин оздоблена визначними пам'ятками Львова, які є його візитівкою (Мал. 2).

Мал. 2. Обкладинка книги «Казка про Старого Лева», розміщена у вільному доступі на веб-сайті «Видавництва Старого Лева»

Кожна сторінка розпочинається рефреном «У місті, що зветься по-княжому Львів...», а також малюнками, що доповнюють, а іноді навіть відкривають те, про що не йдеться у тексті (Мал. 3). Таким є початок розповіді:

У місті, що зветься по-княжому Львів,
 Не так вже й багато знайдеться левів.
 Ну трохи знайдеться. Та як не крути –
 То все кам'яні велетенські коти.
 І тільки одного зустрінеш в трамваї,
 В цукерні, де часто він чай попиває,
 На Галицькім ринку купує він шинку,
 Шпондерок, морквинку, десяток яєць –
 І з кошиком повним вертає до Ринку,
 А далі зникає в одній з кам'яниць [21].

У місті, що зветься по-княжому Львів,
Не так вже й багато знайдеться левів.
Ну трохи знайдеться. Та якне крути –
То все кам'яні велетенські котви.
І тільки одного зустрінеш в трамваї,
В цукерні, де часто він чай попиває,
На Галицьким ринку купує він шинку,
Шпюндерок, морквинку, десяток яєць –
І з кошником повним вертає до Ринку,
А далі зникає в одній з кам'яниць.

Мал. 3. Ілюстрація з книги «Казка про Старого Лева», розміщена у вільному доступі на веб-сайті «Видавництва Старого Лева»

У книзі відсутня нумерація сторінок, що притаманно для такого типу книг. Водночас, завдяки повторам кожна сторінка – це нова розповідь, що доповнюється ілюстрацією. Міські топоси (трамваї, будівлі, запашні кав'ярні, фонтани), пам'ятки (Ратуша, Ринок, пошта-музей, музей-аптека, замки), що через розповідь та малюнок ідентифікують Львів, мають за мету не лише розкрити архітектуру міста, його упізнаванність, самобутність, а й підкреслити його давню історію та культуру. Львів тут показується як гостинне місто, сповнене туристів із різних куточків світу, а також місто, яке люблять його мешканці. Тому лейтмотивом твору стають рядки [21]:

Запрошуйте друзів, знайомих, родину,
І разом до Львова гайда на гостину!
То місто, в якому ви щастя знайдете,
Його прославляють співці і поети....

У цій книзі-малюнку міський ландшафт через вербальні та візуальні знаки відіграє важливу роль у розкритті для юного читача відчуття гордості за українські величні міста, прагнення до збереження культурних та історичних пам'яток та популяризації їх у світі.

Чорнобиль як топос в постмодерній літературі

Інший топос, що ідентифікується з Україною у світі, є Чорнобиль. Це знаковий топос, але на відміну від першого – міста Львів – пов'язаний із трагічними подіями в Україні. Особливості відображення топосу Чорнобиля розглянемо на матеріалі двох сучасних ілюстрованих книг – художньої та документальної (fiction and nonfiction). Перша ілюстрована книга – це оповідання Катерини Міхаліциної «Квіти біля четвертого» (2020) з ілюстраціями Катерини Борисюк. Друга – постмодерна документальна книга-малюнок Катерини Міхаліциної та Станіслава Дворницького «Реактори не вибухають. Коротка історія Чорнобильської катастрофи» з ілюстраціями Студії Seri / graph (2020). Попри різні способи відображення чорнобильської трагедії обидва твори поєднує тема пам'яті.

Для постмодерних книг-малюнків притаманна гібридність та відсилання до інших робіт за темою, яка постає у творі, або навіть інших видів мистецтва, часто змішуючи високі та низькі стилі. Візуальна складова досягається через колажі, додавання фотографій чи через класичні або цифрові образи. Дослідники (С. Beauvais, S. Olive, and K. Smith) визначають постмодерні книги-малюнки як окремий жанр через їх яскраву виразність: «Such picturebooks are called 'postmodern' because they are alike to so-called 'postmodern literature' – a kind of literature that has existed for centuries, but emerged in force in the 1960s and later, and characterised by hybrid forms of storytelling, self-referentiality, playfulness, irony, and instability of meaning. It's self-referential – constantly aware of its nature as a children's book, playing with the very concept of literary character and of narrative. It's also graphically hybrid – many different illustrators have contributed, in different styles, giving rise to a kind of collage-like interplay of different types of images. The text, too, is hybrid, spanning the range from advert lingo to classic fairy tale. The result is a highly sophisticated picturebook which can be read and reread on different levels» [1]. Постмодерністські книги-малюнки гібридні як у розповіді, так і в зображенні, тому вони прочитуються на різних рівнях. Ці особливості, на мою думку, притаманні документальній книзі-малюнку «Реактори не вибухають...».

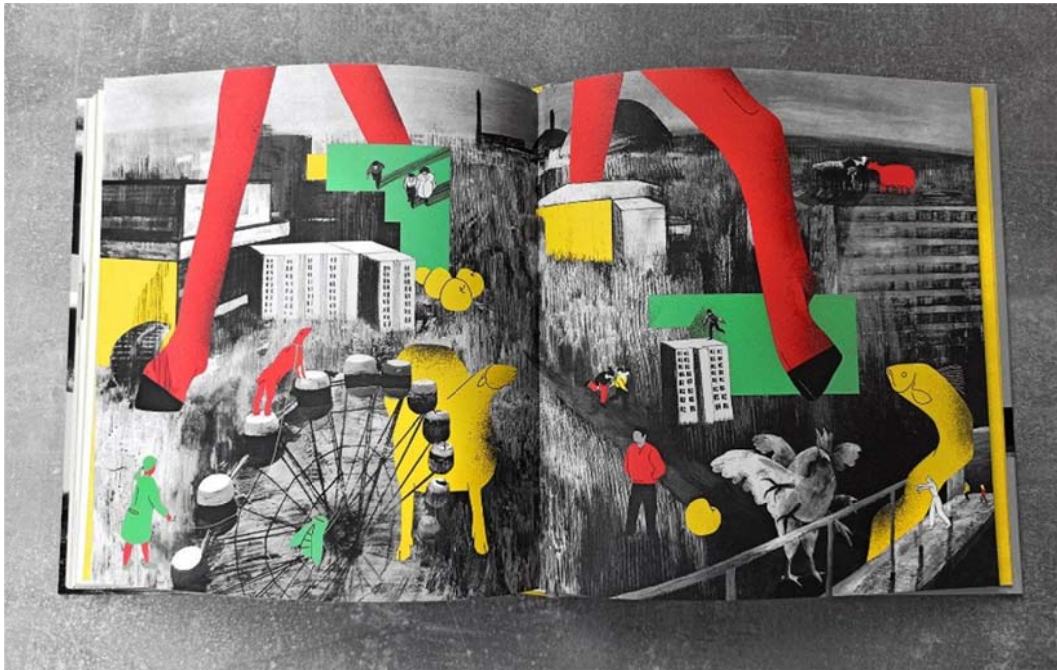
Автори та ілюстратори книги визначили головне призначення й ідею книги для молодого покоління через топос Чорнобиля, що розкривається з кількох перспектив: «Чорнобиль як місто, як атомна електростанція, як Зона відчуження, як трагедія і як символ. Цю книжку створено, щоб пояснити катастрофу людям, які народилися вже далеко

по ній, зацікавити їх темою і спонукати до глибших пошуків. Аби “Чорнобиль” був не просто словом, за яким упізнають Україну, а усвідомленим історичним досвідом. Його тут показано в кількох вимірах: технічному, емоційному, природничому, політичному» [9]. Задля реалізації цієї ідеї та надання достовірності розповіді автори покликаються на наукові та популярні видання, статті з інтернету, спогади очевидців, архівні матеріали, відео на платформі YouTube, прагнучи всебічно розкрити чорнобильську трагедію. Така розповідь оформлюється не лише як лінійна розповідь, а й у формі невеликих довідкових статей, коментарів, тлумачень, тим самим документальні та науково-популярні факти поєднуються з художнім відображенням.

Вербальний рівень книги видавці-ілюстратори визначають через кілька типів розповіді: «Основний текст, мова в якому і про події 1986, і про те, що їм передувало, і про стан речей на сьогодні – на сірому фоні, з візками та невеличкими спотами. У жовтих рамках – сторінки з технічною інформацією, описом фізичних та технічних процесів та будови реактору. Також є чотири мапи, що дають розуміння територій зони відчуження, ЧАЕС і руху радіоактивної хмари після вибуху» [20]. У такий спосіб топос Чорнобиль – це загальний образ, що передається текстово через відображення таких компонентів: ЧАЕС, «Арка», Сонячна електростанція, Став-охолоджувач ЧАЕС, Рудий ліс, Місто Припять, Річка Припять, Залізнична станція «Янів», Місто Чорнобиль, Загоризонтна радіолокаційна станція «Дуга», Zenітно-ракетний комплекс «Волхов», Пункт поховання радіоактивних відходів «Буряківка», Пункт тимчасової локалізації радіоактивних відходів «Розсоха», Чорнобильський затон. Їх читач може відчитати або наприкінці книги, або упродовж усієї розповіді. Водночас розповідь у книзі побудована так, що охоплює як історію створення Чорнобиля, так і власне відображення вибуху на станції. Це перша особливість постмодерної книги-малюнка у формі nonfiction.

Друга ознака постмодерної документальної книги-малюнка – це її гібридність графіки та візуальне прочитання (Мал. 4). Ось як реалізується ця особливість: «Перед кожним новим розділом – розворотна ілюстрація, що продовжується на наступній сторінці, занурюючи в атмосферу нелінійної розповіді. В основі великих картинок лежить чорно-біла комбінація з колажу, гуаші і пастелі. Ця частина роботи – “зона відповідальності” Жені Полосіної. Уся кольорова суха діджитальна графіка – робота Ані Іваненко. На стику двох дуже різних підходів до малювання побудована дизайн-концепція книги. У тексті ми

пересуваємось від розбудови реактору до наслідків вибуху і назад, гортаючи шари подій. Так і в зображеннях ми звернулися до візуального нашарування та вікон до різних часів» [20].

Мал. 4. Ілюстрація з книги «Реактори не вибухають...», розміщена у вільному доступі на веб-сайті видавців seri-graph.com

Порушити тему пам'яті допомагає власне початок розповіді як поєднання сучасного і минулого: «Це містечко часто називають машиною часу. Мовляв, за тридцять із хвостиком років після аварії на ЧАЕС і примусового відселення більшості його мешканців там майже нічого не змінилося (...) Де ж драма? Де апокаліпсис?» [9, с. 15]. Так автори прагнуть до діалогу, що крім самої книги реалізується через додаткові матеріали – ігрову закладку та бекграунд за QR-кодом. Грайливість та гібридність оповіді – це також особливість постмодерної літератури.

У допоміжній ігровій картці автори звертаються до підлітка: «Тема Чорнобильської катастрофи не проста. У книзі ти знайдеш, мабуть, найповніший виклад подій, їхніх причин і наслідків, наукових досліджень і пояснень. Буде вдосталь інформації для обговорення з батьками, друзями, вчителями і для самостійних думок. Зокрема, про відповідальність і ціну людського життя, полишення рідного дому, “право знати” і схильність до подвигів» [9].

Тема пам'яті та роду ставиться і в іншому ілюстрованому оповіданні «Квіти біля четвертого» К. Міхаліциної з ілюстраціями К. Борисюк, у якому представлені три покоління українців. Саме через найменшу,

правнучку Стасю та її прабабцю розкриваються як доля окремої родини, так і загалом українців постчорнобильського періоду: «Твої малюнки, звірі твої кольорові та невидані, подібні на тих, які художниця наша малювала, Марія. Та, що з Болотної так і не поїхала до кінця віку свого. Може, земля наша родима і тобі силу свою передала, га? (...) А художницю ту Марією Примаченко звать. Як трапиться де тобі те ім'я, придивися до нього, прислухайся. Хай яка наша земля поліська і заражена, і спустошена, а даровитих людей родить, і по них, дитинко, її пам'ятатимуть» [18, с. 44]. Авторка вдається до алюзії, коли звертається як до згадки власне імені відомої української художниці жанру «наївного мистецтва» Марії Примаченко, оповідаючи про її життєву історію, так і до її картин. Водночас і назва книги є алюзією до напису на звороті картини художниці «Квіти вирости коло четвертого блоку» (Мал. 5).

Мал. 5. Репродукція картини Марії Примаченко «Квіти вирости коло четвертого блоку», розміщена у відкритому доступі на веб-сайті Галереї НЮ АРТ

У продовження стилю мисткині подається і решта малюнків, виконані олівцями. Ці малюнки також створюють власну розповідь: коли минуле подається в чорно-білих кольорах, а три малюнка на розворотах відтворюють село у трьох часових проєкціях – початок вибуху реактора, під час трагедії та її наслідки. Тут кольори змінюються від зеленого та пурпурового до чорного (Мал. 6).

Мал. 6. Ілюстрація з книги «Квіти біля четвертого» (початок вибуху реактора), розміщеної у відкритому доступі на веб-сайті видавництва «Портал».

Топос Чорнобиля в оповіданні К. Міхаліциної – це не лише місце єднання різних часів та поколінь, а й заклик до збереження пам'яті як родової, так і культурної. Тому поряд із розповіддю прабаби про власне покидання дому із зони відчуження і постає історія Марії Примаченко, яку письменниця зараховує до «чорнобильок».

Українські географічні топосі як знаки культури в білінгвальних історичних оповіданнях Романа Завадовича

Знаками культури чи символами українського світу ставали географічні топоси в білінгвальних книгах української діаспори. Насамперед, призначення таких білінгвальних (мультилінгвальних) книг – це вивчення мови та культури, що доволі актуальне для емігрантського середовища. Про таку особливість мультилінгвальних (білінгвальних) ілюстрованих дитячих книг слушно пишуть Nancy L. Hadaway and Terrell A. Young: «Beyond foreign language learning, multilingual children's books reflect several needs in our world, including language preservation in indigenous communities, language maintenance in immigrant communities and countries with more than one official language of different status, and additional language learning for newcomers to different geographic and language areas» [4, с. 260].

Українські діти в еміграції зростали в двомовному середовищі, тому потребували двомовних книг. Такі запити задовольняв журнал для дітей

«Веселка». Він був допоміжною літературою для вивчення мови, а також за допомогою мистецького слова тут відбувалося естетичне та суспільне виховання дитини, яка відчувала приналежність до української спільноти [12, с. 57]. Журнал «Веселка» публікував у своїх номерах двома мовами оповідання, колядки, казки, легенди про Україну, її свята, історію, героїв та видатних постатей – Т. Шевченка, Лесю Українку, Марка Вовчка, М. Лисенка, С. Петлюру, І. Мазепу та ін. Тут вийшов цикл оповідань у малюнках «Богута – Багатир» [*Bohuta. The Hero*], «Богдан, козак-характерник» [*Bohdan, kozak-sorcerer*], «Богдан – січовий стрілець» [*Bohdan – Sichovy strilets*] Романа Завадовича, одного з провідних діячів української діаспори, письменника дитячої літератури.

Наскрізним образом циклу історичних оповідань в малюнках Р. Завадовича є Богута-Богдан. Богута – символ української боротьби за свободу та незалежність Рідного краю. Його образ пов'язаний з трьома основними етапами української незалежності. У літературі української діаспори вони означені так: княжа Україна, козацька Україна, соборна Україна 1919 року. Тож образ героя уособлює етапи боротьби українців за свою державність: Богута – багатир, Богдан – козак-характерник, Богдан – січовий стрілець [13, с. 25]. Разом із цим образом читачі мандрують історичними місцями України в часі.

Періоду княжої України присвячені історичні оповідання в малюнках «Богута – Багатир» [*Bohuta. The Hero*], який автор пов'язує з боротьбою проти печенігів та розбудовою Києва, зміцнення Київської Русі (Мал.7).

Мал. 7. Ілюстрація до історичного оповідання в малюнках Р. Завадовича – «Богута – Багатир» [*Bohuta. The Hero*], розміщеного у вільному доступі на веб-сайті «Веселки»

Тут малюнки доповнюють лінійну розповідь, відображаючи обриси стародавніх соборів, церков, архітектуру міст, селищ тощо:

*From the stones, upon which there dried up t h e blood of the heroes of my **Fatherland**, I will build in **Kiev** a church which will stand up for a thousand years. – З каміння, що на ньому засохла кров героїв моєї **батьківщини**, збудую в **Києві** церкву, яка простоятъ тисячоліття [15, с. 16].*

У циклі оповідань «Богдан, козак-характерник» [*Bohdan, kozak-sorcerer*] автор та ілюстратор розгортають розповіді про національно-визвольну війну та діяльність козаків.

Про боротьбу українців за свою незалежність на початку ХХ століття йдеться і в третьому циклі оповідань «Богдан – січовий стрілець» [*Bohdan – Sichovy strilets*].

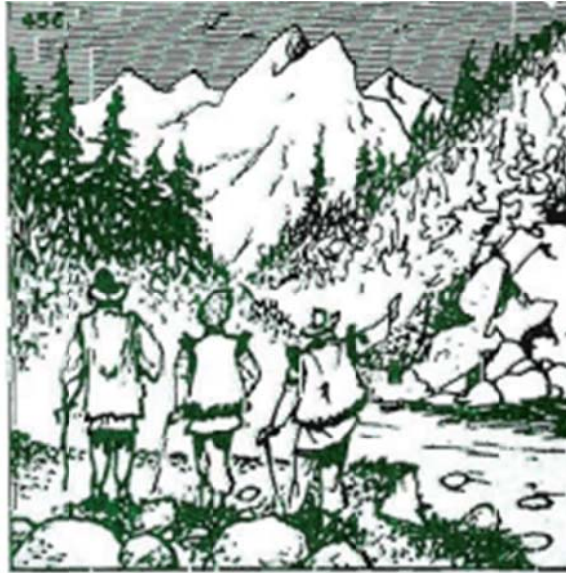
Із попередніми циклами його поєднує такий географічний топос як «Russia», що традиційно відтворювався як «Московщина»:

*Deeply angered, the Red leadership dispatched large military detachments **from Russia to Ukraine**. – Розлючене командування червоних вислало з Московщини в Україну великі військові з'єднання [16, с. 16].*

*The tall, **wooded Carpathians** provided a safe hideout for the wanderers. – Високі лісисті **рідні гори Карпати** дали мандрівникам безпечний захист [16, с. 16].*

Таке вживання було ідеологічно обґрунтованим: з одного боку, відобразити країну, якій українці століттями протистояли, з іншого боку, не пов'язувати цю назву при перекладі із Київською Руссю, якою історично вважали Україну-Русь.

На малюнках таке протиставлення зазвичай передавалося через зображення українських захисників та географічного простору – річок, гір, лісів (Мал. 8).

Мал. 8. Ілюстрація до історичного оповідання в малюнках Р. Завадовича «Богдан – січовий стрілець» [Bohdan – Sichovy strilets], розміщеного у вільному доступі на веб-сайті «Веселки»

Оскільки молоде покоління емігрантів українську мову не знало, або знало погано, то книги писалися в мовній парі українська-англійська. У такий спосіб діти українських емігрантів відкривали для себе як особливості української мови, так і її географічний (невідомий для них) простір, засвоюючи культуру та історію українців. Такими мовними маркерами географічного простору в білінгвальних ілюстрованих оповіданнях Р. Завадовича є:

- ✓ топоніми – Ukraine (Україна), Halych (Галич), the island of Khortytsya (острів Хортиця),
- ✓ ойконіми – Kiev (Київ), Lviv (Львів), Zvenyhorod (Звенигород), Chernihiv (Чернігів),
- ✓ гідроніми – the Black Sea (Чорне море), Buh river (Ріка Буг), the Dnister (ріка Дністер), Dnieper (ріка Дніпро), the Dniro (ріка Дніпро), the Danube (гірло Дунаю),
- ✓ ороніми – Ukrainian Carpathians (українські Карпати), a deer «Dragon's Cave» (Змієва печера), cliff Hero (скеля «Богатир») тощо.

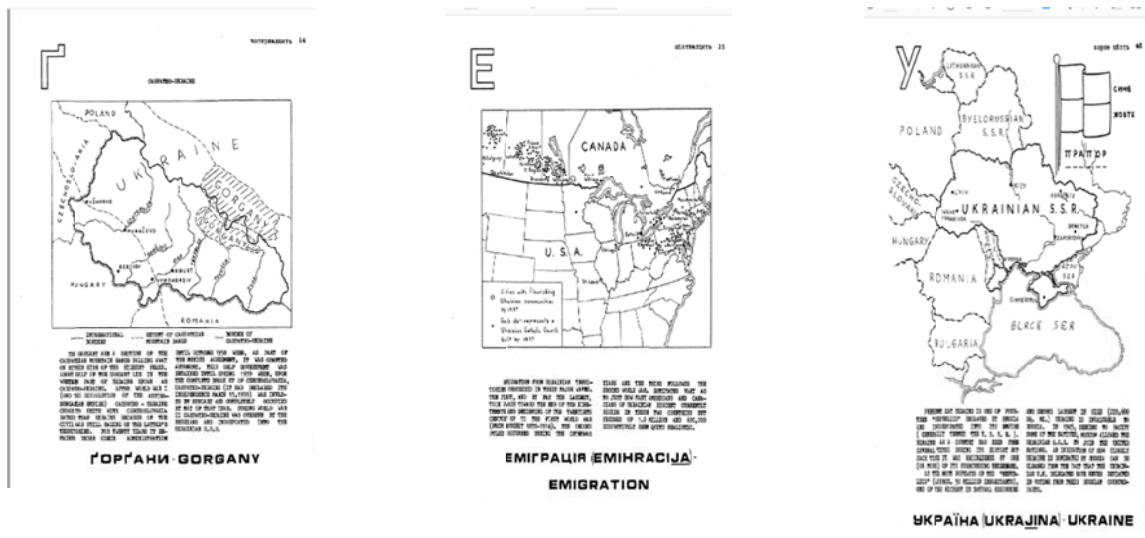
Українські географічні назви, що тут наведені, подані в редакції автора. Як видно, назви письменник передавав через транскрибування відповідно до вимог правопису української діаспори. Інші мовні маркери географічного простору – Native Land (Рідна Земля), the steppe (степ), the Black-Sea steppe (Чорноморський степ), the Black Mud (Чорне

болото), wooded Carpathians (рідні гори Карпати) – часто перекладалися відповідним еквівалентом.

Білінгвальні ілюстровані оповідання Р. Завадовича друкувалися на форзацах журналу «Веселка». Це були кольорові малюнки, на яких зображений національний та військовий одяг українців, богатирів, козаків, січових стрільців, а також географічні об'єкти – гори, річки, міста. Малюнки мали на меті увиразнити вербальний рівень для кращого запам'ятовування українських реалій, зокрема географічних задля відкриття України.

Мапи в ілюстрованих книгах (від абеток та перекладів до інформаційних книг)

Географічний підхід в ілюстрованих книгах для дітей та підлітків презентований і через використання мап. Це допомагає ідентифікувати власне українські топоси та реалії. Зокрема, мапа відіграє важливу пізнавальну функцію в абетці-розмальовці *Color it Ukrainian*, що підготовлена та проілюстрована етнічним українцем Канади Inger Kuzych-Berezovsky. Як зазначає у передмові автор: «The purpose of this book is to acquaint as broad a spectrum of age groups as possible to Ukraine and its language. Its initial appeal will, of course, be to the young but it is not intended for them alone. It is hoped that readers of various ages will attempt to color them. (As crayons are messy, colored pencils are recommended). The short statements appearing beneath some pictures should serve to enlighten both Ukrainians and non-Ukrainians of more advanced ages. The drawings on every page are described on the bottom in Ukrainian, in the English transcribed form is being correctly pronounced, pages 60 and 61 should be frequently consulted. For building vocabulary and practicing the language most pages also contain words with blanks to the filled-in. The meanings or translations of these words can be found in the vocabulary list at the back of the book» [5, с. 2]. Тут Inger Kuzych-Berezovsky описує структуру книги-розмальовки, її призначення та адресата. В абетці малюнки розкривають значення слова, що починається на певну букву. Це допомагає неносіям мови (у цьому контексті тим, хто вивчає українську) запам'ятати букви, цифри, слова, значна частина яких розкриває український та канадський контексти. Особливе місце у таких книгах відводиться географічному простору. Тут він постає через мапи обох країн чи частин їх території. Історичний та культурний контекст доповнює інформацію про країни.

Мал. 9. Ілюстрації з абетки-розмальовки Color it Ukrainian Ingerit Kuzych-Berezovsky, що розміщена у вільному доступі на веб-сайті Diasporiana.ua

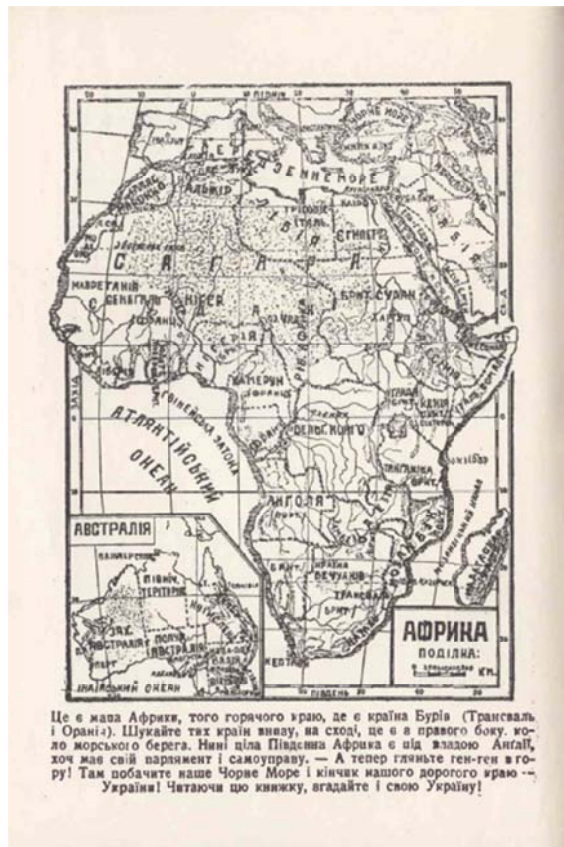
Із буквою **Г** у книжці-малюнку подається мапа частини території України з історичним коментарем про частину гір Карпат – Горгани. Буквою **Е** автор розкриває слово «еміграція», з яким пов'язує здобуття українцями «нової батьківщини» – Канади. А літерою **У** – позначає «Україну», рідну, далеку батьківщину, що відтворює світогляд української діаспори на події ХХ століття: національно-визвольна війна, розкол країни, еміграція, окупація (Мал. 9).

Така практика використання мапи є широкоживаною для української діаспори. До мапування вдавалися також при здійсненні перекладів книг українською для дитячої та підліткової аудиторії. Яскравим прикладом є книга «Борці за волю» (*Bortsi Za Voliu*, New York, 1965), що є вільним перекладом оповідання Louis Henri Boussenard *Captain Daredevil*. В українському перекладі оповідання має виразне національне забарвлення. Тут перекладач (його прізвище не наводиться в книзі) вільно розгортає сюжет оригіналу, про що засвідчує навіть переклад назви твору. Якщо в першотворі йдеться про капітана-шибайголову, що брав участь у бурській війні проти англійців (Boer War). То в українському перекладі назва несе ідею твору – боротьби за волю [10, с. 6].

Розмірковуючи про особливості перекладу ілюстрованих книг, Riitta Oittinen наголошує на виборі перекладацької стратегії для вербальних текстів – доместикація та форенізація: «foreignization refers to a translation strategy where some significant trace of the original 'foreign' text is retained; domestication in turn assimilates texts to linguistic and cultural

values in the target culture / society» [7, с. 463]. Проте, найбільше труднощів викликають тексти з ілюстраціями, переклад яких потребує виваженої стратегії: «Translators may interact with the illustration by giving the book a particular flavor verbally, too; they may also tone down the foreign in the verbal text and let the reader figure it out on the basis of what is seen in the illustration» [7, с. 464].

Перекладач «Борців за волю» обрав стратегію розуміння тексту (провести аналогію зображуваних подій у тексті до національно-визвольної боротьби українців) через ілюстрацію мапи з підписом, на якій видно Україну (Мал. 10): «Нині ціла Південна Африка є під владою Англії, хоч має свій парламент і самоуправу. А тепер гляньте ген-ген вгору! Там побачите наше Чорне море і кінчик нашого доброго краю – України! Читаючи цю книжку, вгадайте і свою Україну!» [11, с. 2].

Мал. 10. Ілюстрація мапи з оповідання «Борці за волю», що знаходиться у вільному доступі на веб-сайті Diasporiana.ua

У такий спосіб Україна та українська історія ідентифікувалася у світовому контексті. Автори та перекладачі в ілюстрованих книгах для дітей та юнацтва будують різні ландшафти індивідуального та колективного досвідів, що пов'язані з відкриттям української культури.

Про різні географічні пояси, знайомі / незнайомі культури та звичаї розповідається в сучасній ілюстрованій інформаційній книзі Олександри та Даніель Мізелінських «Карти» («Видавництво Старого Лева»). Як йдеться на веб-сайті видавництва: «Ця книга запрошує у захоплюючу навколосвітню подорож. Ви побачите могутні гейзери Ісландії, довгі каравани в пустелях Єгипту і величні міста майя в Мексиці. В Англії зіграєте в крикет, в Індії займетеся йогою, а в Китаї дізнаєтеся про теракотову армію. Австралія здивує вас качкодзьобом, Фінляндія – полярною ніччю, Мадагаскар – гігантським баобабом. Книга відкриє перед вами найцікавіші місця світу і Батьківщини. Понад 50 великих карт проведуть вас 6 континентами та 42 країнами, серед яких вперше з'явилася карта України. Безліч детальних зображень немов перенесуть вас у неймовірні куточки планети і заохотять побачити ще більше. Вдалої подорожі!» [17].

Мал. 11. Ілюстрація-мапи України з книги «Карти», розміщена у вільному доступі на веб-сайті «Видавництва Старого Лева»

Мапа України, що презентована в ілюстрованій книзі, не лише відображує міста, гори, річки та море, а й флору, фауну країни, її традиції та історію (Мал. 11). Тут і вишиванка, кобза, трембіта, державна символіка, і Києво-Печерська Лавра та Софіївський Собор, видатні

постаті – Тарас Шевченко, Григорій Сковорода, Казимир Малевич, історичні постаті – Володимир Великий, Богдан Хмельницький та інші. У такий спосіб географічний простір стає джерелом розгортання більш широких, інтертекстуальних контекстів.

Подорожі країнами як географічний вимір ілюстрованої книги-рій «Різдво і мої дванадцять бабусь» К. Єгорушкіної

Книгою мандрівкою, що відкриває культуру українців як мешканців різних країн світу, є ілюстрована книга «Різдво і мої дванадцять бабусь» Катерини Єгорушкіної з ілюстраціями Богдани Бондар. За жанровою традицією, що притаманна для подорожньої літератури, у книзі головна героїня Марія відвідує щороку нові країни, де святкує Різдво у своїх бабусь: «Так склалося, що я маю не дві бабусі, не чотири, навіть не вісім... Аж дванадцять! Звісно, дві рідні – мамина й татова мами. А ще ж двоюрідні бабусі – сестри рідних, а ще сестри дідуся, а ще прабабусі... У різний час за різних обставин чимало з них оселилися в різних країнах, декотрі навіть дуже-дуже далеко» [14, с. 7]. Як і в книзі «Квіти біля четвертого», тут також піднімається тема родової пам'яті. Вона не лише проговорюється у тексті, а й візуалізується у зображенні родоводу «Бабусяче дерево». Через родову пам'ять авторка відтворює проблеми більш широкого контексту – складної історії ХХ століття та еміграції українців. З одного боку, авторка прагне відобразити збереження українських традицій та звичаїв за межами Батьківщини, а з іншого, – своєрідність культур країн-проживання українців.

Через різдвяну мандрівку головної героїні Марії та її родини К. Єгорушкіна та Б. Бондар відкривають читачу на двох рівнях (вербальному та візуальному) такі країни: Мексику, Німеччину, Польщу, Канаду, Бразилію, Австралію, Фінляндію, Ефіопію, Канаду, Ізраїль та Україну. Властиво, що кожна нова подорож – то окремий розділ книги.

На текстовому рівні розділи складаються з назви та основних особливостей Різдва певної країни. На візуальному рівні – перед кожним новим розділом є розворотна ілюстрація з відображенням традицій святкування кожної країни (Мал. 12). Детальні зображення певних культурних елементів у єдиному цілому особлива риса так званої книги-рій (з німецької «wimmelbook»). Cornelia Remi у своєму дослідженні пояснює етимологію жанру «wimmelbook»: «The term 'wimmelbook' is an English adaptation of the German Wimmelbuch, which has become a

household name for a specific type of non-directive wordless picturebook. It suggests an experience of dynamic wealth and a somewhat messy overabundance of visual material as central features of this book type, since the German verb *wimmeln* translates as ‘to teem’ or ‘to swarm’» [9, с. 158].

Мал. 12. Ілюстрація з розділу «Різдво в Канаді» книги «Різдво і мої дванадцять бабусь», розміщена у вільному доступі на веб-сайті «Портал»

Географічні зображення у книзі мають на меті показати, що це не вигадані ландшафти, а реальні місця. Тут і певні знакові споруди (церква Різдва Пресвятої Богородиці в Криворівні у «Різдво в Україні»), німецькі різдвяні ярмарки («Різдво в Німеччині»), урбаністичні пейзажі Сіднея («Різдво в Австралії»), святий грот («Різдво в Ізраїлі»), національні костюми та інструменти («Різдво в Мексиці», «Різдво в Україні») тощо.

Авторка та ілюстраторка зосереджуються на місцевій ідентичності окремих країн, яких поєднує святкування Різдва. Це святкування містить упізнавальні орієнтири. Кожна розповідь торкається зображення: власне звичаїв святкування (різдвяний ярмарок, мексиканський вертеп, польська Вігілія, лемківська колядка, занесення дідуха, різдвяний парад, різдвяна гра в гену, шкарпетки на каміні тощо), головні атрибути (вінок «Адвент-календар», пуансетія або Вифлеємська зірка, Swagman або дід з Мішком, Йоулупуккі або Санта-Клаус), різдвяних страв (запашний штолен, оплатьок, кутя, узвар, різдвяний торт, кленовий сироп), одяг (вишиванка, коралі). Так у книзі поєднується художня та документальна

розповіді, що будують культурний простір з його ідентичністю та стереотипами. У такий спосіб, у книзі реалізуються дві головні ідеї: пізнавати культуру інших та бути вкоріненим у власну землю, культуру, мову. Саме до таких міркувань приходять Марія: «Бабуся вбрала вишиванку та коралі, привезені з Канади. І хоча ми всі далеко від рідних домівок і пізнаємо чужу культуру, завжди лишається ниточка, яка єднає, – ниточка мови» [14, с. 79]. І на завершення книги героїня підсумовує: «Це Різдво стало для мене відкриттям. Об'їхавши багато країн і побачивши стільки різдвяних традицій, я відчула, які скарби бережуть для мене мої рідні з Криворівні. Бережуть із любов'ю, докладаючи працю душі, щоб я почувалася вкоріненою у свою землю. Вільною Божою дитиною» [14, с. 134]. До таких відкриттів через текст та малюнки і підводить читача ілюстрована книга про подорож «Різдво і мої дванадцять бабусь»: шанувати звичаї, знати свій рід, відкривати нові світи, цінувати те, що маєш.

ВИСНОВОК. Запропоноване дослідження не претендує на всеохопність вивчення українських ілюстрованих книг для дітей та юнацтва ХХ – ХХІ ст. Матеріал, що тут проаналізований, є однією зі спроб осмислення цієї теми, що може стати широким дослідженням у таких аспектах: аналіз окремих ілюстрованих книг, порівняльні дослідження різних жанрів ілюстрованих книг та дотичних до них візуальних текстів, удосконалення класифікації ілюстрованих книг, історичне формування ілюстрованих книг як жанру тощо.

У цьому дослідженні запропоновано розуміння категорії ілюстрована книга, що охоплює усі книги з ілюстраціями. Як категорія більш широка, ілюстрована книга включає у себе і книги-малюнки. Таке розуміння дало можливість запропонувати класифікацію ілюстрованих книг та книг-малюнків. На матеріалі українських книг для дітей та підлітків розглянуто жанрові та тематичні особливості ілюстрованих книг – віршованих оповідань, інформативних книг, оповідань, документальних книг, абеток тощо як оригінальних, так і перекладених.

Вибір для аналізу ілюстрованих книг зумовлений тематикою – літературна географія. Слідом за Michel Collot, я розрізняю в літературній географії географічний підхід, геокритику та геопоетику. У цьому розділі я намагалася відобразити, що візуальні тексти органічні для відображення географічного простору: міських ландшафтів, географічних топосів, мап, подорожей, що охоплює географічний підхід

у літературній географії. Картинки не просто доповнюють текст, вони формують і власну розповідь: через зображення географічного простору відкривається культура українців – їх традиції, звичаї, історія та еміграція, національний та військовий одяг, страви, історичні пам'ятки та визначні місця тощо. Так літературна географія стає простором розгортання культурного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Beauvais, C., S. Olive, and K. Smith. *Pictures of Youth: An Introduction to Children's Visual Culture*. FutureLearn. Online Courses. Accessed October 26, 2021 from: <https://www.futurelearn.com/courses/pictures-of-youth-introduction-childrens-visual-culture#section-educators>
2. Bird, E., and J. Yokota. (2018). Picturebooks and Illustrated Books. In Bettina Kummerling-Meibauer, *The Routledge Companion to Picturebooks*. London, New York: Routledge.
3. Collot, M. (2014). *Pour une géographie littéraire*. Paris: Corti.
4. Hadaway, N. L., and T. A. Young. (2018). Multilingual Picturebooks. In Bettina Kummerling-Meibauer, *The Routledge Companion to Picturebooks*. London, New York: Routledge.
5. Kuzych-Berezovsky, I. (1980). *Color it Ukrainian*. Ann Arbor: printed by Edwards Brothers INC.
6. Nikolajeva, M., and S. Carole. (2006). *How Picturebooks Work*. London, New York: Routledge.
7. Oittinen, R. (2018). Picturebooks and Translation. In Bettina Kummerling-Meibauer, *The Routledge Companion to Picturebooks*. London, New York: Routledge.
8. Parker, J. (2016). Geography, Geocriticism, and Geopoetics. *American Book Review*, (37 / 6), 8–9.
9. Remi, C. (2018). *Wimmelbook*. In Bettina Kummerling-Meibauer, *The Routledge Companion to Picturebooks*. London, New York: Routledge.
10. Vardanian, M. (2020). Translating Children's Literature of Ukrainian Diaspora as an Implementation of the Educational Ideal of Ukrainian Abroad. *SHS Web of Conferences*. (75). Accessed October 26, 2021 from https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2020/03/shsconf_ichtml_2020_01002/shsconf_ichtml_2020_01002.html
11. Буссенар Л. Борці за волю. Нью-Йорк : ОКО, 1965.
12. Варданян М. В. Свій – Чужий в українській діаспорній літературі для дітей та юнацтва: національна концептосфера, імагологічні моделі. Кривий Ріг: Видавництво «Діонат», 2018. 406 с.

13. Варданян М. В. Культурні коди літератури для дітей української діаспори в перекладах англійською мовою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2019. № 43, том 5. С. 24–26.
14. Єгорушкіна К. Різдво і мої дванадцять бабусь / ілюстрації Б. Бондар. Київ: Портал, 2020. 136 с.
15. Завадович Р. Богута – Багатир [Bohuta. The Hero] / ілюстрації П. Холодний. *Веселка*. 1957. № 4.
16. Завадович Р. Богдан – січовий стрілець [Bohdan – Sichovy strilets] / ілюстрації М. Михалевич. *Веселка*. 1978. Ч. 12.
17. Мізелінських О., Мізелінських Д. Карти. URL: <https://starylev.com.ua/karty> (дата звернення: 05.11.2021).
18. Міхаліцина К. Квіти біля четвертого / ілюстрації К. Борисюк. Київ: Портал, 2020. 48 с.
19. Міхаліцина К., Дворницький С. Реактори не вибухають. Коротка історія Чорнобильської катастрофи / ілюстрації студії «seri/graph». Київ: Портал, 2020. 136 с.
20. Реактори не вибухають. URL: <http://seri-graph.com/chornobyl?fbclid=IwAR3sAWGh3VsNYuGg8wtbspeb-4dhI9lzaEeioQ6P6K8bZ5nCiD2qRw5fnZs> (дата звернення: 05.11.2021).
21. Савка М. Казка про Старого Лева / малюнки В. Штанко. Львів : Видавництво Старого Лева, 2014.

ЯПОНСЬКИЙ АВТОГЕОБІОГРАФІЧНИЙ ТЕКСТ У РОМАНІСТИЦІ АМЕЛІ НОТОМБ

Тетяна ЧЕРКАШИНА

Амелі Нотомб – відома бельгійська франкомовна письменниця, авторка численних прозових творів різних жанрів (романів, п'єс, новел, казок). Вона є членом Бельгійської королівської Академії французької мови і літератури. Має багато літературних премій і нагород. Завдяки перекладам, театральним і кіноадаптаціям її творчість відома в багатьох країнах світу, далеко за межами виключно франкомовного світу. Щороку авторка видає новий твір, намагаючись варіювати жанри, теми, мотиви, образи.

До вивчення багатоманітної творчості Амелі Нотомб у різний час час зверталися Лорелін Аманьє [7], Сьюзан Бейнбрідж і Джанет ден Тундер [8], Марія Белявська [9], Хелен Жаккомар [12], Женев'єва де Клерк [11],